

Ander verleden, gedeelde vrijheid

BETROKKENHEID VAN TWEEDE EN DERDE GENERATIE TURKSE EN MAROKKAANSE
NEDERLANDERS BIJ DE HERDENKING EN VIERING OP 4 EN 5 MEI

Mehmet Day
Hans Bellaart
Suzan de Winter-Koçak
Mariam Badou
Harrie Jonkman

Ander verleden, gedeelde vrijheid

BETROKKENHEID VAN TWEEDE EN DERDE GENERATIE TURKSE EN MAROKKAANSE
NEDERLANDERS BIJ DE HERDENKING EN VIERING OP 4 EN 5 MEI

In opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Februari 2018

Mehmet Day
Hans Bellaart
Suzan de Winter-Koçak
Mariam Badou
Harrie Jonkman

Samenvatting

Achtergrond en doelstelling

Voor veel Nederlanders met een migratieachtergrond is betrokkenheid bij de Dodenherdenking op 4 mei en de Bevrijdingsdag op 5 mei niet vanzelfsprekend. Zij missen de familiegeschiedenis ten opzichte van de Tweede Wereldoorlog en daarmee de link met de herdenking en de viering. Uit eerder onderzoek blijkt dat met name Turkse Nederlanders en Marokkaanse Nederlanders weinig betrokkenheid voelen ten opzichte van 4 en 5 mei. Het Nationaal Comité 4 en 5 mei heeft daarom het Verwey-Jonker Instituut gevraagd om onderzoek te doen naar de denk- en belevingswereld van deze groepen. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de belevingswereld en belangstelling van de tweede en derde generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders met betrekking tot het WOII-verleden, en om concrete aanknopingspunten te vinden om betrokkenheid bij de 4 mei-herdenking en de 5 mei-viering te vergroten.

Onderzoeksaanpak

In dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode met semi-structureerde interviews en focusgroepen. In de beginfase van het onderzoek is een topiclijst ontwikkeld aan de hand van een beknopte literatuurschouw. Vervolgens zijn er 26 face-to-face interviews afgenomen bij tweede en derde generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders en met ervaringsdeskundigen. Om de verzamelde kennis verder aan te scherpen zijn tot slot 6 groepsinterviews gehouden met in totaal 50 personen. Hiermee komt het respondentenaantal uit op 76. Deze gesprekken vormen de basis van de rapportage.

Belangstelling voor het WOII-verleden

De dagen 4 en 5 mei staan niet op zichzelf. De herdenking en de viering maken onderdeel uit van een breder verhaal. Het verhaal van de Tweede Wereldoorlog. We vroegen onze respondenten wat ze weten van deze geschiedenis en hoe ze naar dit verleden kijken.

De meeste respondenten beschikken over basale en algemene kennis over de oorlog. In grote lijnen weten ze wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog is gebeurd, zoals de Jodenvervolging, concentratiekampen en annexatie van Nederland door nazi-Duitsland. Ongeveer de helft van de respondenten vindt het WOII-verleden enigszins interessant, slechts een enkeling zoekt uit eigen initiatief naar kennis en informatie over gebeurtenissen en verhalen uit dit verleden. Dit zijn vaak ook jongeren die in brede zin geïnteresseerd zijn in geschiedenis. Bij een enkeling is interesse gewekt via de historische plekken in de woonomgeving die een link hebben met deze geschiedenis.

Overdracht van de geschiedenis wordt niet enkel neutraal of positief ervaren. Een kleine minderheid zegt zich te storen aan de hoeveelheid belangstelling die de Tweede Wereldoorlog in media en onderwijs krijgt. De aandacht voor de Tweede Wereldoorlog zou disproportioneel zijn in vergelijking met de aandacht voor andere conflicten. Zij zijn van mening dat (huidige) conflicten, die dichterbij hun leefwereld staan, niet de aandacht krijgen die zij verdienen. Een ander punt van kritiek is dat het oorlogsverleden veelal door een Nederlandse en westerse bril wordt bekeken.

Onderwijs en opvoeding

Over het algemeen heeft de overgrote meerderheid van de respondenten van huis uit weinig tot niets meegekregen over de Tweede Wereldoorlog. Kennis over het oorlogsver-

leden is door de respondenten voornamelijk opgedaan in het onderwijs. In het geschiedenisonderwijs komen verhalen van slachtoffers in hun beleving nog te weinig aan bod. De overdracht staat vooral in het teken van feitenkennis over belangrijke momenten in de oorlog. Het ontbreekt aan diepgang, zo is de ervaring. De overdracht is als weinig intrigerend ervaren.

Bijna alle respondenten willen dat hun kinderen (later) kennismaken van het verleden rondom de Tweede Wereldoorlog en deze geschiedenis leren kennen. Ze beredeneren dit vaak vanuit het burgerschapsprincipe dat ook zij onderdeel zijn van de Nederlandse maatschappij, of ze zien de overdracht als middel om bewustzijn te ontwikkelen over de waarde van vrijheid en veiligheid. Volgens de meeste respondenten is het onderwijs primair verantwoordelijk om deze overdracht op de juiste wijze te bewerkstelligen; ouders krijgen een aanvullende rol toegekend. Een specifieke manier om beter aan te sluiten op de belevingswereld van Marokkaans Nederlandse jongeren is om meer aandacht te schenken aan de rol van de Marokkaanse soldaten bij de bevrijding van Europa.

4 mei

Over het algemeen kunnen we stellen dat de respondenten over weinig inhoudelijke kennis beschikken met betrekking tot 4 mei. Vooral bij jongere respondenten onder de twintig jaar lijkt de kennis in geringe mate aanwezig. De helft van de respondenten weet waar 4 mei voor staat, waar het vandaan komt en welke rituelen er zijn. De respondenten die echter weten waar 4 mei voor staat, beschouwen deze dag en de bijbehorende twee minuten stilte ook als een belangrijke dag voor Nederland. Het idee achter de herdenking wordt gewaardeerd; gezamenlijk oorlogsslachtoffers herdenken en stilstaan bij de offers die in het verleden zijn gemaakt voor de hedendaagse vrijheden die wij genieten.

Ongeveer een kwart van de respondenten heeft in het verleden een herdenkingsactiviteit bijgewoond. Weer de helft van deze respondenten, dus een achtste van het totaal, geeft aan elk jaar mee te doen met de twee minuten stilte, al dan niet via plaatselijke herden-

kingsactiviteiten. Na deelname voelen de meeste respondenten meer betrokkenheid bij de herdenking en de slachtoffers, maar bij een enkeling is er sprake van een gevoel van uitsluiting. Dit gevoel houdt vooral verband met de vorm van de herdenking en de impliciete boodschap uit de toespraak die als exclusief wordt ervaren.

Een kleine meerderheid van de respondenten is voorstander van het aanpassen van de insteek van de herdenking. In het officiële memorandum van het Nationaal Comité 4 en 5 mei staat dat de herdenking enkel gericht is op de Nederlandse slachtoffers. Deze groep respondenten mist daardoor de essentie van de Dodenherdenking, wanneer deze enkel wordt beperkt tot een selectieve Nederlandse groep. Daarnaast is er een groep respondenten die juist kritisch is tegenover de aanpassing van de insteek. Zij waarschuwen voor versnippering, voor afbreuk aan een nationaal moment, of ze vinden dat je de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog tekort doet als je ook andere slachtoffers erbij betreft.

5 mei

Vrijwel alle respondenten weten dat 5 mei staat voor Bevrijdingsdag. Daarnaast weten ze wat Bevrijdingsdag betekent voor Nederland; de bevrijding en daarmee het einde van de Tweede Wereldoorlog voor Nederland. Ook weten de meeste respondenten dat er festivals worden georganiseerd om de bevrijding en de vrijheid te vieren. Veel respondenten zien Bevrijdingsdag als een gewone vrije dag. Zo heeft de meerderheid in het verleden weleens deelgenomen aan een Bevrijdingsfestival, maar slechts een minderheid is enthousiast genoeg om in de toekomst nogmaals in de huidige vorm een festival te bezoeken. Redenen hiervoor zijn de weinig inclusieve festivalsfeer, het alcoholgebruik van andere bezoekers en de muziekeuze. Daarbij noemen de respondenten ook dat het op een dergelijke festival niet meer om de geschiedenis draait.

Conclusies

Er is sprake van pluriformiteit in de opvattingen en het handelen van tweede en derde generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Ondanks de verschillende perspec-

tieven, wordt de essentie van 4 en 5 mei door vrijwel iedereen gewaardeerd; het gezamenlijk herdenken van de oorlogsslachtoffers, het stilstaan bij de offers die zijn gemaakt voor de vrijheid die we momenteel genieten, en het stilstaan bij het feit dat we niet onder bezetting leven. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is echter kennis van het oorlogsverleden. Deze kennis bereikt deze groepen vrijwel uitsluitend via het onderwijs. Slechts een klein deel krijgt deze geschiedenis vanuit huis mee. In het onderwijs ontbreekt het vooralsnog aan diepgang over dit verleden en overdracht in de vorm van persoonlijke, levendige en intrigerende verhalen. Dit zorgt voor een oppervlakkig begrip van het oorlogsverleden en stimuleert nauwelijks de emotionele binding en identificatie met de oorlogsslachtoffers. Tot slot, lijken Turkse en Marokkaanse Nederlanders meer connectie te voelen met de Dodenherdenking dan met Bevrijdingsdag. Ondanks het gegeven dat 5 mei bekender is en deelname eraan in het verleden groter was dan aan 4 mei.

Aanbevelingen

De betrokkenheid bij 4 en 5 mei van tweede en derde generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders kan worden vergroot als een brug wordt geslagen naar de belevingswereld. Aan de hand van onze bevindingen formuleren wij drie aanbevelingen aan het Nationaal Comité. In het laatste hoofdstuk van dit rapport wordt dit concreet gemaakt. Onze aanbevelingen zijn:

1. Geef het verleden meer aandacht vanuit het onderwijs met persoonlijke verhalen.
2. Verbind de herdenking op 4 mei aan de internationale, actuele context.
3. Zorg op Bevrijdingsdag voor een aansprekend en gericht aanbod.

In opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei heeft het Verwey-Jonker Instituut onderzoek gedaan naar de denk- en belevingswereld van tweede en derde generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders ten opzichte van het Nederlandse oorlogsverleden en de betrokkenheid van deze groepen bij 4 en 5 mei.

De studie biedt inzicht in de belevingswereld en belangstelling van de tweede en derde generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders en biedt aanknopingspunten hoe de betrokkenheid bij het oorlogsverleden, de herdenking en de -viering kan worden vergroot.